

Vad styr tandvården?

SSOF-konferens 2018

Odont dr Cecilia Franzén

Malmö universitet, Odontologiska fakulteten och

Centrum för tillämpad arbetslivsforskning

Vad jag ska prata om

- Tandläkare som en profession
- Statlig styrning
- Ersättningsmodeller i vuxentandvården
 - Ekonomisk styrning
 - Kunskapsstyrning
- Effekter av ersättningsmodeller
- Styrning i en organisatorisk kontext

Tandläkare – en klassisk profession

- Tillämpar vetenskaplig teoretisk kunskap i sin yrkespraktik
- Krävs en längre högre utbildning för att utöva yrket
- Statlig yrkeslegitimation krävs för att utöva yrket
- Patientorientering
- Etiska riktlinjer
- Hög grad av **autonomi** i patientarbetet

Möjligheten att styra vårdprofessionellas arbete

Det är svårt att i detalj reglera vårdprofessionellas arbete.

Legitimerade vårdprofessioner är styrda av kraven som gäller för legitimationen. Patientsäkerhetslagen (2010:659) säger att hälso- och sjukvårdspersonalen ska utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet och att vården så långt som möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten.

SOU 2017:48. Kunskapsbaserad och jämlik vård. Förutsättningar för en lärande hälso- och sjukvård

Utbildningens roll för styrning av tandläkare

Vårdprofessionella kontrolleras av staten och organisationer på förhand genom att de personer som rekryteras har gått en längre akademisk utbildning där de dels har lärt sig de kunskaper och färdigheter som är nödvändiga i deras yrkesutövning, dels har socialiserats in i yrkets normer och etiska värden. Staten och organisationer skaffar sig därigenom garantier för att yrkesutövarna kan utföra sina arbetsuppgifter på egen hand utan direkt kontroll.

Svensson, LG. (2008) Profesjon og organisasjon. I A. Molander & LG Terum, (Red.), Profesjonsstudier. Oslo: Universitetsforlaget.

Balans mellan styrning och autonomi

Autonomin är inte självklar eller en rättighet utan ett privilegium som bygger på förtroende från samhället att de professionella har samhällets och patienters bästa för ögonen.

Cannavina, C. D. et al. (2000). Effects of evidence-based treatment and consent on professional autonomy. *British Dental Journal*, 188 (6), 302-306.

Weile, J. V. M. (2004). Is dentistry a profession? Part 3. Future challenges. *Journal of the Canadian Dental Association*, 70 (10), 675-678.

Vårdprofessionella är inte alltid altruistiska eller kostnadsmedvetna

→ deras arbete behöver styras och kontrolleras, men det behöver vara **balans mellan styrning och autonomi**.

Detta gäller både på statlig och organisatorisk nivå.

Statlig styrning

- **Regelstyrning** – är juridiskt tvingande eller villkorliga styrmedel. Förekommer i lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter.
- **Finansiell styrning** – innebär att staten försöker få till stånd ett önskat beteende främst hos hälso- och sjukvårdshuvudmännen genom exempelvis subventioner och bidrag.
- **Annan styrning** – består av olika ”mjuka” styrmedel som inte är villkorliga eller tvingande, till exempel kunskapsstöd, för att upplysa och stimulera vården i en viss riktning.

SOU 2017:48. Kunskapsbaserad och jämlik vård. Förutsättningar för en lärande hälso- och sjukvård

Ersättningsmodeller och professionellas autonomi

Ersättningsmodeller bör vara utformade så att de styr mot effektiv behandling men inte inkräktar på vårdprofessionellas autonomi i för hög grad.

Autonomin bör inte begränsas då det kan leda till lägre inre motivation att utföra ett gott arbete och engagemang hos vårdprofessionella, och minska utrymmet för professionella bedömningar.

SOU 2017:56. Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – Vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?

Ersättningsmodeller och incitament

Hur ersättningssystemen är utformade skapar olika incitament för vårdens aktörer och påverkar deras beteende. Systemen har stor betydelse för vårdens effektivitet, kvalitet och organisationssätt.

Lindgren, P. (2014). *Ersättning i sjukvården. Modeller, effekter, rekommendationer*. Stockholm: SNS Förlag.

Fördelar med åtgärdsbaserad ersättning

- rörlig ersättning som varierar med den volym vård som utförs – ersätter kostnader
- ger incitament att genomföra så många insatser som möjligt – öka inkomsten
- stimulerar antalet besök och ger därmed incitament för god tillgänglighet

SOU 2017:56. *Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?* Delbetänkande av Tillitsdelegationen. Stockholm: Wolters Kluwer.

Nackdelar med åtgärdsbaserad ersättning

- kan leda till överproduktion
- kan leda till sämre effektivt användande av resurserna då det finns risk för att insatser utförs som inte är absolut nödvändiga
- låg kostnadskontroll

Lindgren, P. (2014). *Ersättning i sjukvården. Modeller, effekter, rekommendationer*. Stockholm: SNS Förlag.

SOU 2017:56. *Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?* Delbetänkande av Tillitsdelegationen. Stockholm: Wolters Kluwer.

Fördelar med kapitation

- kan stimulera vårdgivare till att prioritera förebyggande åtgärder för att undvika reparativa insatser vid ett senare tillfälle
- god kostnadskontroll

SOU 2017:56. *Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?* Delbetänkande av Tillitsdelegationen. Stockholm: Wolters Kluwer.

Lundbäck, M. (2017). *Framtidens tandvård för barn och ungdomar*. Stockholm: Privattandläkarna.

Nackdelar med kapitation

- fast ersättning per individ ger inte incitament att ge mest vård till de med störst behov
- risk för underbehandling – för att maximera inkomst
- risk för långa väntetider och begränsad tillgång på vård
- risk att behandlingsalternativen minskar – begränsar tandläkares autonomi

Lindgren, P. (2014). *Ersättning i sjukvården. Modeller, effekter, rekommendationer*. Stockholm: SNS Förlag.

Nationella riktlinjer

- Är statens viktigaste kunskapsstyrningsverktyg
- Tanken är att riktlinjerna ska ha inflytande över professionellas behandlingsval, men riktlinjerna är inte bindande utan innehåller rekommendationer
- Syftet är att leda till ökad evidensbaserad praktik

Vårdanalys – Myndigheten för vårdanalys. (2015). Lång väg till patientnytta – en uppföljning av nationella riktlinjers inverkan på vården i ett decentraliserat system. Rapport 2015:7. Stockholm: Myndigheten för vårdanalys.

Evidensbaserad praktik

- I vården av patienter ska bästa tillgängliga vetenskaplig kunskap tillämpas utifrån dess nytta, risker och kostnader
- Vårdprofessionella ska även ska ta hänsyn till den enskilda patientens förutsättningar, behov och önskemål i sina behandlingsbeslut och sin kliniska erfarenhet och skicklighet
- Bygger på systematiska sammanställningar av vetenskapliga studier och hälsoekonomiska analyser

Tandvårdsreform 2008

Bakgrund –

Kunskapsstyrningen ansågs behöva stärkas för att få en säker grund för att den ersättningsberättigade vuxentandvården är evidensbaserad och kostnadseffektiv.

Socialstyrelsen bör utfärda nationella riktlinjer i syfte att definiera vad som är vetenskap och beprövad erfarenhet samt att öka kunskapsbasen inom tandvården. Riktlinjerna bör även omfatta olika behandlingars kostnadseffektivitet och samhällsekonomiska effektivitet.

Tandvårdsstödet – kunskaps- och ekonomistyrning

Tandvård som omfattas av tandvårdsstödet ska utföras i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet, och i största möjliga utsträckning vara evidensbaserad. Den ska baseras på de behandlingsmetoder som rekommenderas i Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vuxentandvård.

Handbok till HSLF-FS 2017:39, TLV:s föreskrift om statligt tandvårdsstöd

Att åtgärderna i tandvårdsstödet baseras på de nationella riktlinjerna innebär att den statliga styrningen är en **”unik kombination av kunskaps- och ekonomistyrning”**

Socialstyrelsen, 2013:19. Nationell utvärdering 2013 –Tandvård Indikatorer och underlag för bedömningar

Ersättningsmodeller i en organisatorisk kontext

- Ersättningsmodeller är en del av det ”paket” som styrningen utgör.
- Ersättningsmodellen är endast ett av många styrmedel och andra faktorer som påverkar verksamheten
 - Lagar och regler
 - Professionella drivkrafter
 - Normativ styrning

Fritt efter SOU 2017:56. Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – Vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?

Professionella drivkrafter

- Professionellas inre motivation att utföra ett gott arbete. Yrkesstolthet och altruism är centralt.
- Professionella normer och värderingar – kvalitet, kunskap, beprövad erfarenhet och etiska regler.

Lindgren, P. (2014). *Ersättning i sjukvården. Modeller, effekter, rekommendationer*. Stockholm: SNS Förlag.

Olofsson, G. Professionerna, mellanskikten och klassanalysen. Katalys. Rapport 13.

Normstyrning

Med normstyrning avses försök att påverka attityder, beteenden och normer i en verksamhet. Ledarskapet är centralt i normstyrningen och många arbetar med värdegrund som en del i arbetet med att påverka normer. Med ledarskapet signalerar man vad organisationen ska prioritera och vilka beteenden som är önskvärda.

SOU 2017:56. Jakten på den perfekta ersättningsmodellen – Vad händer med medarbetarnas handlingsutrymme?

Normativ styrning

Normativ styrning handlar om att påverka människors föreställningar om sig själva och sin verklighet. Tanken är att om deras tankar och förståelse formas på ett visst sätt, kommer de att handla på ett sätt som överensstämmer med organisatoriska mål.

Alvesson, M. & Willmott, H. (2002). Identity regulation as organizational control: producing the appropriate individual. *Journal of Management Studies*, 39:5, 619-644.

Identitetsarbete

- Vem jag är
- Skapas i sociala interaktioner – chefer kan påverka professionellas identiteter
- Yrkesidentiteten har konsekvenser för professionellas handlingar
- Vi är reflekterande aktörer och inte passiva mottagare av andras påverkan

Ekonomisk redovisning som normativ styrning

Vad som mäts har styrande effekter på yrkesutövares beteenden genom att mätningar och redovisningar uttrycker vilka normer som ledningen för en verksamhet värderar.

Roberts, J. & Scapens, R. (1985). Accounting systems and systems of accountability – understanding accounting practices in their organisational contexts. *Accounting Organizations and Society*, 10 (4), 443-456.

Den åtgärdsbaserade ersättningsmodellen i tandvården gör det möjligt att följa upp och redovisa tandläkares intäkter och vilka åtgärder som de utför.

Ekonomisk redovisning som en spegel

Ekonomisk redovisning kan leda till att de resultat som ledningen mäter och redovisar är de som de anställda anser är viktiga att uppnå.

För att uppfylla ledningens förväntningar kontrollerar de sig själva genom att bedöma och värdera sig själva i förhållande till de mått som ledningen använder i redovisningen. Redovisningen blir en spegel som de anställda använder för att värdera sig själva och sina prestationer, och när de ser sig själva som duktiga.

Roberts, J. (1996). From discipline to dialogue: individualizing and socializing forms of accountability. I Munro, Rolland & Mouritsen, Jan (red.) *Accountability. Power, ethos and the technologies of managing*. London: International Thomson Business Press.

Studie om styrning i en folktandvård

- Undersökning av hur tandläkares yrkesidentitet påverkas av klinikchefers styrning
- Intervjuer med klinikchefer och tandläkare på 2 kliniker

Resultatinriktad tandläkare

”När vi har klinikmöte så går vi igenom till exempel om man ligger back. Då kan man säga att om prognosen är dålig, då får ni den kursen istället för den så att man vet vad man har att rätta sig efter. Det kan jag acceptera. Det är ju det det handlar om, det är så att vara tandläkare också.”

Franzén, C. (2009). Lydiga tandläkare – den ekonomiska redovisningens betydelse för tandläkares yrkesidentitet i folktandvården. I O. Fransson & K. Jonnergård, (Red.), Kunskapsbehov och nya kompetenser. Stockholm: Santerus Academic Press.

Resultatinriktad tandläkare

”Vi måste göra så att det går runt, det räcker inte att vara sponsrade av landstinget. Vill man köpa något nytt är det klart att landstinget betalar men vi måste också bidra med någonting.”

”... ser på listan att det blir bättre och bättre, ja, det går åt det bättre hållet så att säga. Så jag tycker jag ligger bra.”

Franzén, C. (2009). Lydiga tandläkare – den ekonomiska redovisningens betydelse för tandläkares yrkesidentitet i folktandvården. I O. Fransson & K. Jonnergård, (Red.), Kunskapsbehov och nya kompetenser. Stockholm: Santerus Academic Press.

Tandläkare som samhällstjänare

”Jag pratar med dem (patienterna) rätt så mycket tycker jag, även om det inte är ekonomiskt lönsamt alltid, men det behövs. Jag tycker, man ska inte bara gå ut och in...Man kan ju ändra sig, men en duktig tandläkare är ju inte att dra in mycket pengar utan det tycker jag patientomhändertagandet är.”

Franzén, C. (2009). Lydiga tandläkare – den ekonomiska redovisningens betydelse för tandläkares yrkesidentitet i folktandvården. I O. Fransson & K. Jonnergård, (Red.), Kunskapsbehov och nya kompetenser. Stockholm: Santerus Academic Press.

Tandläkare som samhällstjänare

”Man ska inte bedriva vård att man väljer just den vård för att den är mest lönsam utan man ska ju välja den vård som man tror är bäst för patienten.”

Franzén, C. (2009). Lydiga tandläkare – den ekonomiska redovisningens betydelse för tandläkares yrkesidentitet i folktandvården. I O. Fransson & K. Jonnergård, (Red.), Kunskapsbehov och nya kompetenser. Stockholm: Santerus Academic Press.

Att vara en duktig tandläkare

”Jag tror jag är väldigt bra på att ta hand om barn. Och sen dra ut tänder, tycker jag att jag är bra på”

”Kirurgi och protetik är nog min starka sida.”

”Det är nog omhändertagandet, tror jag”

→

Tandläkarnas bild av sig själva som duktiga tandläkare ligger i linje med de yrkesmässiga normerna och värderingarna att utföra god vård och ge god omvårdnad.

Lydiga tandläkare, eller?

Tandläkarna framstår som lydiga tandläkare när det gäller att tjäna in pengar och redovisningarna av deras intäkter fungerar som en spegel som de bedömer sig utifrån.

Det råder samtidigt ingen tvekan om att det är viktigt för dem att utföra behandlingar som håller hög kvalitet och att ge god omvårdnad.

Professionella normer och värderingar är viktiga styrande faktorer – statliga regleringar och grundutbildningen har stor betydelse.

Styrning – tandläkares autonomi?

Tandvårdsstödet i relation till tandläkares autonomi

Tandvårdsstödet har begränsad styrande effekt på tandläkares arbete. Det inkräktar inte i hög grad på tandläkares autonomi, då styckeprisersättningen innebär att det ofta finns flera behandlingsalternativ för ett problem.

Franzén, C. (2018). State governance versus dentists' autonomy – the case of Swedish dental care. *ACTA Odontologica Scandinavica*, 76 (2), 125-129.

Tandläkare kan påverka sina intäkter genom den fria prissättningen och genom volymen tandvård som utförs.

Fördelar med tandläkares autonomi

Att tandvårdsstödet inte inkräktar på tandläkares autonomi ligger i linje med att tandvården ska vara patientcentrerad och utgå från tandläkares beslut om bästa behandling utifrån den enskilda patientens behov och önskemål.

Tandläkare kan göra professionella bedömningar om hur en patient ska behandlas och behandla patienter utifrån sin kliniska skicklighet och kompetens.

Franzén, C. (2018). State governance versus dentists' autonomy – the case of Swedish dental care. *ACTA Odontologica Scandinavica*, 76 (2), 125-129.

Nackdelar med tandläkares autonomi

Det är inte alltid positivt med hög grad av autonomi – ersättningsmodellen är öppen för visst godtycke av vilka åtgärder som genomförs.

Åtgärdsbaserad ersättning och tandläkares autonomi kan leda till att tandläkares val av åtgärder grundas i hur lönsamma de är. Detta kan få negativa konsekvenser både för patienter och för användandet av samhällets resurser.

Samhällsekonomiska konsekvenser

- Åtgärdsbaserad ersättning inte är lika kostnadsdrivande som i sjukvården beroende på att patienten betalar en stor del av kostnaden själv jämfört med i den övriga hälso- och sjukvården.
- Referensprislista samt vilka åtgärder som ingår i högkostnadsskyddet bestäms av TLV, vilket ger staten möjlighet att ha kontroll över kostnaderna.

SOU 2015:76. Ett tandvårdsstöd för alla – Fler och starkare patienter

Slutsatser

- Grundutbildningen är viktig för att säkerställa att blivande tandläkare omfattas av etiska värden i vården av patienten
- Tandvårdsstödet inkräktar inte i hög grad på tandläkares autonomi – ger utrymme för professionella bedömningar
- Stärkt kontroll och uppföljning av hur tandläkare använder åtgärder för att säkerställa tandvårdens kvalitet och ett effektivt användande av resurserna
- Resurser till forskning om kunskapsluckor och hälsoekonomiska analyser

A long, modern bridge with a steel truss structure spans across a wide body of water. The bridge is supported by several large concrete pillars. The sky is a mix of blue and orange, indicating sunset or sunrise. The water is calm, reflecting the light from the sky. In the foreground, there are dark, jagged rocks. A small boat is visible on the water in the distance. The word "Tack!" is written in white text in the upper right quadrant of the image.

Tack!